

— **Magické a racionální v životě pražské romské elity. Milostná magie¹**

Jedním z významných příznaků kulturní osobitosti² Romů je jejich duchovní kultura. Její neodlučitelnou součástí je i religiozita a vztahování se k milostné magii zvláště. Milostná magie zasahuje do partnerských vztahů, kde funguje jako cíleně využívaný korektiv podoby vzniku, stavu a zániku partnerského soužití.

Záměrem mé práce je doložit, jak milostná magie funguje v situaci proměňujících se názorů na podobu partnerského soužití, na role muže a ženy v milostném vztahu a na význam závaznosti rodinného svazku v prostředí dnešních pražských Romů. Sleduji, jak milostná magie funguje za situace, kdy se Romové jako celek vzdalují modelu rodinného života, který si jejich rodiny přivezly ze Slovenska.

Následně představuji zaměření, metody a hlavní zjištění celé práce. Do jedné oblasti, kde se milostná magie používá, chci poté poskytnout podrobnější vhled. Jedná se o udržování a znovuzískání partnera, které dávám k dispozici do té míry, jak se mi podařilo zjistit jeho fungování v komunitě, která mě mezi sebe vpustila. Na tomto příkladu lze ověřit, jak jsem obecně postupovala a na čem je založené užívání milostné magie i v jiných oblastech.

1 Článek vznikl jako výtah disertační práce z roku 2006, obhájené na Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze v r. 2007.

2 Kulturní model u Romů se dlouhodobě vyvíjel v bezprostřední konfrontaci se slovenskou (středoevropskou) kulturou. Určitý zlom nastal v momentě přesídlení do českých zemích a v momentě, kdy Romové vyměnili své „tradiční“ kulturní prostředí (tj. prostředí osady na Slovensku) za prostředí českých a moravských měst, zejména velkoměsta Prahy, kde jsem tento problém sledovala. Následoval u nich šok nejen kulturní a etnický, ale i sociální. Mnoho rodinných i krajových tradic a zvyků museli Romové kulturně odlišnému prostředí přizpůsobit. Což vedlo k inovaci, k přetvoření a přizpůsobení kultury daným podmínkám. Nutno ovšem podotknout, že Romové z osad na Slovensku nikdy nežili v naprosté izolaci od okolního slovenského obyvatelstva, naopak jejich ekonomická závislost vyžadovala kontakt s příslušníky majoritní rozdílného sociálního statusu.

Úvod, metodika

Magické a pověrečné představy jsou významnou součástí duchovního a sociálního života Romů vůbec. Fungují i v životě současných pražských Romů, tedy Romů, kteří přišli na území České republiky ze Slovenska a jsou dnes již civilizačně integrovaní do české společnosti. Uplatňují se, i když v odlišné podobě, nejen u běžných Romů v rámci užší lokální společnosti (smíchovští Romové), ale také u členů romské elity – představitelů nejprogresivnějších tendencí v romském společenství. Magické a pověrečné praktiky vycházejí z pozůstatků animisticko-náboženských představ a jako takové významně ovlivňují postoj Romů k životu a zásadně determinují život celé romské komunity. Z hlediska vědeckého poznání však zůstávají zamlžené, ačkoli ovlivňují jejich vztahy jak v rámci užší a širší rodiny i romské společnosti, tak i vztahy s majoritou. U romského obyvatelstva, včetně elit, jsou magické a pověrečné představy tabuizované a u většinové společnosti jsou nezohledňované či zcela nezmíněné, neznámé.

Životnost magických a pověrečných představ je transparentní v oblasti milostné magie. Zasahuje do partnerských vztahů, kde existuje jako cíleně využívaný korektiv podoby vzniku, stavu a zániku partnerského soužití. Funguje i v situaci proměňujících se názorů na podobu partnerského soužití, na role muže a ženy v milostném vztahu a na význam závaznosti rodinného svazku v prostředí dnešních pražských Romů.

K výzkumu jsem zvolila dvě navzájem odlišné skupiny pražských Romů: první na základě zaujatého sociálního statusu a druhou na základě lokální příslušnosti. První skupinu (značenou E) reprezentují tzv. elitní Romové, kteří se svou úrovní vzdělání, stávající profesí a ekonomickou úrovní vydělují od zbytku romské populace. Elitnost skupiny jsem se pokusila vymezit na základě interpretace pojmu „elita“ v chápání samotných Romů. Elitnost je v romském prostředí odpovědná míře dosaženého společenského statusu. Druhou skupinu (značenou N) reprezentují Romové smíchovští,³ které charakterizuje především jejich základní vzdělání, vykonávaná manuální profese (mají-li nějakou) a životní styl.⁴ Skupinu smíchovských Romů sleduji jak v širším rodinném společenství, tak i v sousedském kontextu.

Výzkum jsem provedla v letech 2002 až 2006 metodou polostandardizovaných rozhovorů, dlouhodobého zúčastněného pozorování a audiovizuální dokumentace s neskryvaným vý-

3 Jednalo se o skupinu Romů z Prahy 5 – Smíchova.

4 Tito Romové jsou posuzováni bez ohledu na zaujatý status. V textu kurzivami též jako Romové řadoví, v opozici k Romům elitním.

zkumným záměrem. Individuální rozhovory jsem uskutečnila s 62 respondenty.⁵ O tyto rozhovory opírám své závěry. Otázky respondentům jsem kladla v průběhu spontánního rozhovoru – šlo však o jasné, připravené a cílené otázky. S respondenty jsem komunikovala v češtině. Rozhovory jsem zaznamenávala na diktafon, případně na videokameru. V případě, že respondenti odmítli záznam na diktafon, dělala jsem si terénní poznámky.⁶ Ačkoli jsem informace získávala ve třech různých situacích výzkumu (prostředí rodinné, pracovní a prostředí společensko-kulturní zábavy), prostředí rodinné bylo pro můj výzkum stěžejní vzhledem k intimitě tématu práce. Shromáždila jsem jak rozsáhlý soubor dokladů praktik milostné magie, tak i soubor reálně provozovaných praktik.

V rámci milostné magie pražských Romů jsem doložila tři okruhy magických praktik, pomocí kterých Romové formují podobu partnerských vztahů: 1) magické praktiky, které vedou k získávání partnera, 2) praktiky, jejichž cílem je si partnera udržet či jej znovuzískat a 3) magické praktiky, jež se používají k ukončení partnerského vztahu.

Romové si uvědomují odlišnost těchto okruhů, i když některé praktiky používají ve všech třech zmíněných situacích a jiné jsou pouze specifikem určitého okruhu.⁷ Několik konkrétních praktik milostné magie z celkového souboru má v romské komunitě i přes svou významovou odlišnost multifunkční využití.

Životnost, fungování a sociální ukotvení milostné magie

Na základě svého výzkumu jsem došla k následujícím závěrům o životnosti, fungování a sociálním ukotvení milostné magie ve dvou prostředích pražských Romů:

V názorových představách smíchovských neelitních Romů stojí na prvním místě ve výběru partnera etnická příslušnost protějšku a jeho původ z vícečetné rodiny. Naproti tomu elita

5 V soupise respondentů, který zařazuji do disertační práce, však uvádím pouze 46 osob, které mi dovolily abych se na ně přímo odvolávala. Soupis respondentů respektuje tedy přání jednotlivců a obsahuje selektivní údaje. V souboru a stejně tak i v soupise respondentů převažují ženy. Muži v rozhovorech na téma magických a pověrečných představ nebyli příliš sdílní, dávali najevo, že jde o ženskou záležitost – o téma rozhovoru žen, ovšem rozhovory žen zvědavě sledovali a posléze do nich vstupovali.

6 Ty jsem doma ještě týž den rekonstruovala v širší zápis a ten jsem uložila spolu s výchozími terénními poznámkami do svého archivu. Terénní poznámky jsem si dělala také v případě, že se jednalo o neplánovaný rozhovor, který vyplynul z komunikační situace.

7 V reálném životě jsou některé praktiky milostné magie záležitostí jedné situace, mnohé však mohou být Romy použity účelově, i když s jinou interpretací.

při výběru protějšku upřednostňuje partnera na stejné či vyšší sociální, ekonomické a kulturní úrovni. Postavení romské ženy prošlo výraznou transformací směrem k emancipaci, a to u obou skupin – díky vzdělání, zapojení do pracovního procesu a integraci do české společnosti. Tradiční rozdělení genderových rolí je ovšem dosud obecně závazné, i když elita již zvolna přejímá vzorce chování české společnosti.

Obě skupiny přikládají dosud nevěře ženy větší váhu než nevěře muže. Transformaci procházejí názory mladé generace pražských Romů, která vnímá nevěru ženy jako reálnou záležitost. Mění se také názory některých mladých žen na postoj ženy k nevěře mužů – závazný submisivní přístup vystřídala agrese a citové vydírání. Myšlenka rozvodu v názorových představách řadových Romů je záležitostí nemyslitelnou. Elitní Romové naproti tomu začínají rozvod vnímat jako možné řešení vážných manželských neshod. Také ho již neinterpretují jako totální selhání dvojice.

Do takto nastavených názorových postojů na partnerské soužití vstupuje jako reálný korektiv a vědomý manipulační prvek právě milostná magie. Základním rysem milostné magie praktikované pražskými Romy je vliv různých regionálních zvyklostí z romského prostředí na Slovensku. Neexistuje tedy jednotný, pro všechny pražské Romy závazný systém milostné magie a magických i pověrečných praktik, které se k ní vztahují. Naopak podařilo se doložit vznik rodinných, generační výměnou předávaných a pro širší romskou společnost tabuizovaných podob milostné magie. Výrazným rysem je multifunkčnost jednotlivých praktik a jejich vzájemná provázanost.

Vzdělání, sociální a ekonomický vzestup Romů neruší víru pražských Romů v účinnost magie. Výrazně však ovlivňuje podobu magie a rozsah využívaných magických praktik. Ovlivňuje interpretační rámce, do nichž je milostná magie zasazena, a také názory na etické souvislosti a sociální dopady milostné magie. Iniciuje dále snahu o vyjádření dosaženého sociálního statusu na úrovni formální stránky magických úkonů. Vzdělání, sociální a ekonomický vzestup Romů tedy iniciuje transformaci milostné magie do inovované podoby. Nositelem těchto proměn v Praze je skupina elitních Romů.

Inovace však iniciuje i samo prostředí velkoměsta. Překvapivě ovlivňuje s vysokou intenzitou nejen elitní, ale i řadové smíchovské Romy. Ti především při tendenci uchovat milostnou magii v její široké podobě a ve všech situacích partnerského soužití hledají náhradu za výchozí místa konání (např. kostel je nahrazován intimitou domova), praktiky (např. umírající zvíře je nahrazeno rajským jablkem) a atributy (např. výšivka nahrazena kresbou fixem). Tyto inovace Romové vykládají jako nezbytnost, jako novou, avšak stejně nezpochybnitelnou alternativu.

V rámci inovačních procesů dochází nejen k nahrazování a zapomínání, ale i k obohacování a rozvíjení forem milostné magie. Míra intenzity zavádění nových forem koresponduje

s potřebností zasahovat skrze magii do každodenního života. Proto inovace jednotlivých magických úkonů a praktik probíhá individuálně a nezávisle na sobě.

Věštby představují ucelenou a specifickou část milostné magie, která v prostředí pražských Romů prochází autonomním vývojem. U obou mnou sledovaných skupin pražských Romů dochází ke změnám v postupech věšteckých praktik a k redukci jejich počtu. Důvodem je skutečnost, že se tyto praktiky v prostředí velkoměsta špatně aplikují. Ve skupině elitních Romů se navíc mění postoj k autentičnosti věsteb, a to díky odlišným nárokům při výběru partnera. Věštby tak pro tuto skupinu Romů plní spíše společensko-zábavní funkci než funkci reálné předpovědi. Ačkoli tedy elita některé staré věštecké praktiky uchovává v povědomí, upouští od nich jako od v praxi neupotřebitelných.

Charakteristickým rysem milostné magie u mých respondentů z řad pražských Romů je multifunkčnost jednotlivých využívaných magických a pověrečných praktik a jejich vzájemná provázanost. Jen malá část z nich je striktně významově ohraničena.

Milostná magie v jednotlivých oblastech partnerských interakcí

K magickým praktikám získání partnera se většina z obou sledovaných skupin pražských Romů vztahuje jako k žité realitě, a to realitě naprosto nezpochybnitelné. Nezpochybnitelnost těchto praktik patří k jejich obecnému názorovému vybavení, a to přesto, že elita se od některých praktik, které označuje jako „nechutné“, distancuje (např. parfémování milého vlastními tělesnými sekrety nebo přidávání menstruační krve, slin, odpadů těla a vlasů do jídla). Postoj elity k těmto „nechutným“ praktikám je důsledkem nově nabytého sociálního statusu. Vyplývá z přehodnocených hygienických a etických norem a z nového vnímání přijatelnosti norem starých. Přestože elita interpretuje některé praktiky jako „nechutné“, „hrozné“, „špinavé“, v jejich účinnost však i nadále věří. Uchovává je v živé paměti jako realitu minulosti, která se dosud nestala přežitkem. Některé praktiky (např. obdarování milovaného magicky upraveným předmětem) dávají tak elitě možnost demonstrovat svůj dosažený sociální a ekonomický status a prezentovat své názorové představy a estetické vnímání.

Magické praktiky, provozované s cílem udržet nebo znovuzískat lásku partnera, plní u obou skupin pražských Romů významnou roli při ovlivňování podoby partnerských a milostných vztahů. Romové z obou skupin věří v jejich účinnost, a tak k nim také přistupují. K této oblasti se příkladově vrátíme v další, samostatné sekci.

Pokud dochází ke změně, nejedná se o změnu obsahovou, nýbrž o změnu formální, která je reakcí na současné obecné trendy české společnosti. Tyto trendy opět prosazuje především elita (např. odmítání manipulace s fotografiemi), avšak nikoli pouze ona. Řadu z nich iniciuje mladá generace Romů, tedy generace narozená v Čechách (např. odmítání praktiky zašívání vlasů a ochlupení do oděvu milovaného). Modernizace, která proniká do technologických postupů magických praktik, je pak vázaná na současný stupeň technické úrovně majoritní společnosti (např. u praktiky označení předmětu druhého iniciály partnerů užití fixů a nesmazatelných per, u praktiky obdarování partnera orientace na předměty osobní potřeby a další).

Magické praktiky zasahují i do řešení manželské nebo partnerské nevěry. Pražští Romové z obou sledovaných skupin je vnímají jako přirozenou součást obrany svých pozic v partnerském vztahu a znovunastolení harmonie. Řadoví Romové reprodukují postupy, které se prováděly v jejich rodinách. Naproti tomu u elitních Romů dochází k rozvolňování tradice nejen v používání, ale i ve znalosti v rodině předávaných magických praktik zaměřených na návrat nevěrného partnera.

Mí respondenti ovšem věří v moc magie přivolat nejen nevěrného partnera, ale také partnera, po kterém touží. K tomuto kroku sahají především ženy všech věkových skupin a označují je za nejfrekventovanější vůbec. Elita se v tomto směru od řadových Romů neodlišovala.

Tradiční nástroj Romů k zajištění věrnosti partnera – věrnostní přísaha zůstala živou skutečností i v prostředí současných pražských Romů. Věrnostní přísahu Romové z obou skupin uskutečňují nejen v případě prevence nevěry nebo podezření z nevěry, ale také při nevěře prokázané. Věrnostní přísaha nevěrného společensky „očisťuje“. Je vnímána a deklarována jako závazná, přesto k porušení přísahy dochází. V prostředí smíchovských řadových Romů muži při opakované nevěře (a tedy při porušení věrnostní přísahy) zůstávají s rodinou. Naproti tomu pokud přísahu poruší muž z řad elity, odchází od své ženy a své rodiny jako člověk poznamenaný hanbou. Porušení věrnostní přísahy má u elity paradoxně větší dopad – díky ekonomickému zajištění širší rodiny a emancipaci romských žen.

Elita ovšem mění i místo konání věrnostních přísah. Pokud volí kostel, netrvá na přísaze u křesťanských symbolů a za přítomnosti kněze. Upřednostňuje intimitu domova (a zcela vylučuje hřbitov).

Magie je v prostředí pražských Romů používána i jako nástroj k ukončení partnerského vztahu. Mnohé pověrečné a magické praktiky nacházejí praktické uplatnění a jsou pro obě skupiny pražských Romů realitou každodenního života.

Postoj k těmto praktikám slučuje dvě roviny – proti sobě stojí osobní proklamovaná distance, opřená o vůli prezentovat se jako moderní člověk současnosti a povědomí o používání těchto praktik v pražském romském prostředí.

Magické a pověrečné praktiky dosud provázejí i rozchod partnerů. Romové z obou sledovaných skupin se věci druhého zbavují bezprostředně po rozchodu, v první řadě těch osobního rázu. Pokud si partner své věci okamžitě neodnese či neodveze, automaticky je odstraňují ze své blízkosti (spálením, vyhozením, darováním). Vyžadují ovšem navrácení všech vlastních věcí od bývalého partnera. Vůdčí myšlenkou je obava z možného zneužití těchto věcí k negativně zaměřeným magickým praktikám.

Stanoviska Romů elitních se od stanovisek Romů neelitních neliší. Pouze mladší generace elitních respondentů považuje např. vrácení prádla, ponožek a dalších oděvních součástek za přežitek a verbálně ho zlehčuje.

Ačkoli respondenti z obou skupin pražských Romů nadále uchovávají v povědomí magické praktiky, kterými lze zničit cizí partnerský svazek, k jejich použití v reálu se již nehlásí. Nevylučují však, že se nadále v Praze používají. Zapomínání a ztrátu váhy těchto praktik dokládá i rozvolňující se přístup k iracionálním a symbolickým významům, na kterých byly vybudovány. Především respondenti z řad elity je mnohdy vysvětlují po svém z pozice současných znalostí kosmologie a esoteriky. Např. podle interpretace pražských elitních Romů působí na zamílované myšlenka, že se stali objektem negativního „kouzla“ a nikoli „kouzlo“ samo.

V důsledku nových přístupů k životu dochází k redukci určitých praktik (zejména elita se od některých distancuje jako od nechutných a nepřijatelných). Dochází však i k množování magických prostředků, které se používají (např. vedle vody, kterým byl omyt mrtvý, se používá i voda, která byla v kontaktu s nemocným, uhranutým či urknutým).

Romové z Prahy si uchovávají jako myšlenkové dědictví, které si přivezli s sebou ze Slovenska, všechny praktiky zneškodňování soků a sokyň v lásce. Elitní Romové se však od nich proklamativně distancují, stejně jako od všech praktik záškodné magie. Zasazují je do prostředí sociálně a vzdělanostně slabšího – do prostředí pražských řadových Romů a zejména do prostředí romských osad na východním Slovensku.

Závěr

Víra pražských Romů v účinnost milostné magie funguje jako živá složka pohledu na možnost vstupu člověka do běhu okolního světa. Provází ji však etický kodex – deklarovaný i dodržovaný – jako normativní limit.

Pražští Romové tvrdí, že milostná magie nepřináší pouze pozitivní výsledky, ale zahrnuje i možnost ublížení (vědomého i nevědomého). I vědomé ublížení však korigují. Obecným záměrem je nepřekročit hranici trvalých a nevratných následků. V rámci úvah o škodlivosti nastolují pak i otázku nepřijatelnosti manipulace s vůlí druhého a otázku nepřijatelnosti zneužití druhého pro své vlastní cíle. Ve všech těchto souvislostech věří v negativní důsledky praktik milostné magie a v možnost jejich dopadu nejen na objekt magického aktu, ale i na jeho iniciátora.

Proklamativní a reálné postoje k milostné magii zejména u pražské romské elity se ne vždy ztotožňují. Avšak i verbální distance má svou společenskou váhu v proměňujícím se náhledu na fungování rodinných a společenských vztahů.

Zusammenfassung

Das Magische und das Rationale im Leben der Prager Romaelite: die Liebesmagie

Liebesmagie ist ein wichtiger, aber gleichzeitig verschwiegener und tabuisierter Faktor in den zwischenmenschlichen Beziehungen zwischen den Roma, auch nach ihrer Migration nach Tschechien. Die Untersuchung, Bestandteil einer Dissertation am ethnologischen Institut der Philosophischen Fakultät der Prager Karlsuniversität, konzentriert sich auf zwei Gruppen von Roma: Eine ist charakterisiert durch ihre Wohnstätte im Prager Stadtviertel Smíchov, durch niedrige Bildung, manuelle Anstellungen und durch einen bestimmten Lebensstil. Die andere ist eher gebildet, lebt in verschiedenen Teilen von Prag und wird im Folgenden als Elite bezeichnet. In beiden Gruppen zeichnen sich Änderungen in geschlechtsbezogenen Fragen ab, wobei sich vor Allem die Elitegruppe mehr emanzipiert. Untreue und Scheidung werden nach wie vor abgelehnt. Aus teilstandardisierten Interviews mit insgesamt 62 Roma entstand ein Überblick über drei Kernbereiche der Liebesmagie: Beim Anknüpfen einer Beziehung, bei ihrer Erhaltung oder Erneuerung, sowie beim Beenden einer solchen.

Die Liebesmagie ist auf Grund des Migrationshintergrunds sehr vielfältig. Unter dem Modernisierungsdruck und der neuen urbanen Umgebung entwickelt sie gar neue Formen, vor Allem in der Elite. Nur das Wahrsagen erleidet einen Rückgang an Formen und Bedeutung. Dies gilt nicht für die anderen Bereiche, in denen keine Zweifel an der Wirkung geäußert werden. Charakteristisch für die Liebesmagie ist die Multifunktionalität einzelner Elemente über verschiedene Anwendungsbereiche hinweg.

Als Methode zum Anlocken eines unerwünschten Partners wird die Liebesmagie nicht kritisch hinterfragt, höchstens die Anwendung gewisser für schmutzig oder ungemäß erachteter Praktiken. Beim Erhalten einer Liebesbeziehung fällt ebenfalls die Selbstverständlichkeit auf, mit der Liebesmagie akzeptiert wird, wobei die Elitegruppe in Gebrauch und Kenntnis hinten an steht. Hierher gehört auch der Treueschwur, der in beiden Gruppen ungebrochenes Ansehen genießt und sich nur in den Sanktionen unterscheidet, falls er gebrochen wird. Mit der als natürlich, wenn auch unmodern betrachteten Anwendung von Liebesmagie beim Beenden einer Beziehung hält auch das Verhalten zusammen, eigene Gegenstände nicht dem anderen zu überlassen, um der Gefahr der Anwendung magischer Praktiken vorzubeugen. Mechanismen zur Beendigung einer Beziehung sind bekannt, werden jedoch nicht angewandt bzw. in die Vergangenheit oder in die Gesellschaft sozial Schwächerer verbannt. Teilweise werden sie auch neu interpretiert.

Als gängiges gesellschaftliches Phänomen unterliegt die Liebesmagie ethischen Normen und soll nicht zu dauerhaftem Schaden für die Beteiligten führen. Dazu gehört auch die öffentliche Reflexion einzelner Praktiken.

Peter Wagner

Romano džaniben – jevend 2008

Časopis romistických studií

Tento časopis vychází díky finanční podpoře Ministerstva kultury České republiky.

Publikace byla financována hlavním městem Praha z Celoměstských programů na podporu aktivit národnostních menšin na území hl. m. Prahy pro rok 2008.

Toto číslo je výstupem z výzkumného záměru č. MSM 0021620825
na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze

Projekt byl podpořen z prostředků Nadačního fondu obětem holocaustu.

Vydává Romano džaniben
Ondříčkova 33, 130 00 Praha 3
tel.: 222 715 947, e-mail: dzaniben@email.cz, www.dzaniben.cz
bankovní spojení: 161582339/0300
Šéfredaktor: Peter Wagner
Výkonné redaktorky: Lada Viková a Helena Sadílková
Technická redaktorka: Eva Zdařilová

Recenzovali: PhDr. Renata Weinerová, CSc.
a Ass. Prof. Mag. Dr. Dieter Halwachs

Sazba: Petr Teichman
Obálka: Daniela Kramerová s použitím fotografie Jany Kramářové
Tisk: PBtisk, Příbram
Produkci zajišťuje nakladatelství G plus G, s.r.o.,
Plavecká 14, 128 00 Praha 2
tel: 222 588 001, e-mail: gplusg@gplusg.cz, www.gplusg.cz
Náklad: 600 ks

Doporučená cena: 160 Kč
Roční předplatné: 320 Kč (včetně poštovného a balného)
ISSN 1210-8545

Evidenční číslo podle tiskového zákona: MK ČR E 6882
Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Obsah zveřejněných polemických článků
nemusí být totožný se stanoviskem redakce. Podávání novinových zásilek povoleno
Ředitelstvím pošt Praha č.j. NP 1360/1994 ze dne 24.6.1994.